

ДОСЛІДЖЕННЯ МОВОТВОРЧОСТІ ІВАНА ДРАЧА У ФІЛОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Здійснено огляд основних праць, присвячених вивченню мовотворчості Івана Драча, вказано на основні риси індивідуального стилю поета, узагальнено результати дослідження його творчості.

Ключові слова: Іван Драч, мовотворчість.

Іван Драч належить до нової хвилі поетів, до покоління митців-інтелектуалів, поетів-шістдесятників, яких об'єднувало "прагнення до вияву здорового особистого начала, енергійність художнього пошуку, неприйняття шаблону та художньої нівеляції" [6, 125]. Він заявив про свою творчість в епоху науково-технічної революції, в пору великих зрушень в економічному, соціально-поетичному й духовному житті суспільства, в пору перегляду морально-етичних цінностей у житті та літературі.

Різні аспекти творчості Івана Драча перебували у колі уваги вчених: М. Жулинського, І. Дзюби, В. Іванисенка, В. Дончика, Л. Новиченка, І. Кошелівця, В. Брюггена, С. Єрмоленко, Л. Масенко, Л. Ткаченко, Л. Пустовіт, В. Галацької, В. Моренця, С. Гречанюка, В. Русанівського, С. Барабаша, В. Герман, І. Світличного, В. Грабовського, П. Осадчук та ін. Окремими монографічними роботами вийшли праці А. Ткаченка ("Іван Драч: Літературний портрет", "Поетичний світ Івана Драча", "Художній світ Івана Драча"), М. Ільницького ("Іван Драч: Нарис творчості") та ін.

Метою статті є здійснення огляду та узагальнення раніше досліджуваного науковцями у творчості Івана Драча. Об'єктом обрано праці українських мовознавців та літературознавців про життєвий та творчий шлях поета. Зупинимось детальніше лише на кількох з них, аби проаналізувати вивчення різних аспектів творчості митця.

Найбільше праць, присвячених поету, написано про його ідіостиль, про новаторство у пошуку незвичних форм, образів, вміння експериментувати з поетичною мовою, розширення словесної палітри за рахунок лексики.

У нарисі творчості "Іван Драч", М. Ільницький ставить собі за мету простежити "саморух, саморозвиток Івана Драча, збагачення і соціально-естетичну наповненість його поетичного слова" [3, 9]. Він називає його "поетом сучасної теми, сучасного сприйняття, сучасної поетичної мови" [3, 30], порівнює з "першопрохідцем", який освоює "усе нові території: пройшовши один переліг, вирушає на інший" [3, 8]. Автор вважає, що "новаторство Івана Драча полягало не у відриві від традицій, навіть принципів поезики його попередників, а в збагаченні, оновленні цих традицій, зануренням у нову реальність світу, в прагненні естетично освоїти її прикмети, ввести їх в саму молекулу метафори" [3, 32].

Л. Масенко у статті "Слово в поезії Івана Драча" звертає увагу на ще одну характерну рису поетичного тексту митця – "контрастне поєднання прозаїчного й високого, конкретного й абстрактного, високого й смішного" [4, 34], яке виявляється на лексичному рівні. Поет використовує оксюмори, контрастні елементи опозиції у порівняння – тропи, призначенням яких є об'єднання двох понять за подібністю, метафори, слова з протилежною семантикою. Неологізми Івана Драча вивчала В. Герман. Вона зазначила, що поет створив низку власних неологізмів, які "сприймаються як щось закономірне", він "вдається до словотворення з тонким відчуттям такту та міри, новотвори

допомагають розкривати його задуми і надають змісту нових нюансів” [1, 13]. Авторка виділяє два види okazіоналізмів Івана Драча, які різняться функціонально й експресивно. Причиною виникнення перших вважає насамперед номінативну функцію, тоді як емоційно-експресивні відтінки відчувається у них відносно слабо: *кіновіруючі, архіконкретне, занатурилися*. Інші ж створенні для вираження якогось почуття або оцінки певного явища. У них добре відчутні емоційно-експресивні відтінки: *сонячно-буйно, сонцетанці, незайманострунна*. Також авторка праці “Неологізми в поезії Івана Драча” вважає, що “структурно-семантичні особливості неологізмів Івана Драча впливають на характер породжуваної ними мовленнєвої експресії” [1, 13], тому розрізняє утворення, що надають думці колориту ліризму, пафосу, гумору, іронії, сарказму. Поетичні неологізми митець будує за допомогою ампліфікацій, зокрема як синонімів і паронімів або за деякими спільними чи близькими словотвірними ознаками (*бабуля, бабулиня, бабусенція; сиротина, сиротуля, сиропташечка*), нагромадження слів із суфіксами емоційної оцінки (*побіганячко, посіданнячко, співаннячко*), поєднання простих частин слова у складні, які зазвичай не поєднуються (*морозночорний*), синонімічних тавтологічних за семантикою утворів (*громом-огромом, правиною-виною*), давнього суфікса (*гніздів'я, веснів'я, руків'я*), префіксально-суфіксального способу (*зابدжолити, закаююсь*) та інших способів.

Про неологізми Івана Драча писав В. Русанівський. Він звернув увагу на їх будову, вказуючи, що у поета це відіменникові прикметники, утворені за типом дієприкметників від неіснуючих дієслів (слово *просонцене, кайдановані* руки), складні слова, іменники і прикметники з першим компонентом сто- (*стокрилля, стокрилату* пісню), вживання епітетів, створених поєднанням прикметника з наступним іменником або двох іменників, що є носіями тієї ж ознаки (корінцями *рожевоколінними*). Своєрідно поет зображує відтінки кольорів: його улюблені чорний і червоний “розкладає на десятки півтонів” (*червоно-огненні, чорно-сонячний*) [8, 49].

Дослідник виділяє дві головні особливості поезії Івана Драча, які виділяють його творчість з-поміж інших: метафору-персоніфікацію або метафору-аніمالізацію в макроконтексті й синкретизм образів у мікроконтексті. На персоніфікованій ознаці поет будує не лише розгорнуті, а й прості метафори. Драчева метафора, здебільшого, зорова, але її можуть доповнювати смакові, нюхові, дотикові враження. Вона часто заступає звичайне порівняння, навіть епітети.

Синкретизм образної системи поета, на думку Русанівського, полягає в “постійному переплетенні високої (але ніколи не патетичної) лексики із зниженою, абстрактною з надто конкретною, побутовою, фольклорною з просторічною” [8, 45]. У творах митця переплітаються старослов'янізми, давньорусизми, староукраїнські слова з розмовними й просторічними. Він використовує фольклорні елементи, дотримуючись народних традицій, звертається до тавтології, а засобів і інтимізації досягає “приведенням у повну відповідність ситуацій й інтонацій” [8, 47].

Л. Ткаченко у праці “Оказіоналізми в системі індивідуально-авторського образотворення Івана Драча” розглядає “самобутність, неповторність і новаторство в галузі словотворення і слововживання”, детальніше зупиняється на тих факторах мови поета, які “сприймаються як новоутворення, як авторські неологізми, так звані okazіоналізми” [12, 51]. Дослідниця відзначає, що вони створені поетом у межах чотирьох частин мови, і в кількісному вираженні розташовані в такій послідовності: іменники, прикметники, дієслова і прислівники. Іменники, зокрема, виникають “на базі слів

основного словникового запасу і не є чимось принципово новим” [12, 51], поет створює “свіжі, несподівані своєю новизною слова образи, експресивно-стилістична функція яких повністю виявляється лише в контексті” [12, 51]. Також Іван Драч часто звертається до поєднання іменника з окаяніалізмом-іменником, наприклад, *рокотан-океан, слізьми-бризьми* [12, 52]. Авторка наводить приклад таких прикметників-окаяніалізмів, як *трагічнобарвіста, зеленоступінчатий* та ін. і вважає, що їх утворення “не привело до суттєвих змін у семантиці слів і має тільки ритмо- і рифмоутворюючу функцію” [12, 53]. Дієслова Іван Драч утворює від іменників і вони несуть у собі їх семантику: *озонить, кайданить, азартиться та ін.* Саме в окаяніальних прислівниках, на думку автора праці, “якнайскравіше виявляється індивідуальне, авторське, світосприйняття, саме окаяніальні прислівники дозволяють нам бачити світ очима поета: *Літо кипіло вишнево, лутово, Густо сміялося, половіло, Переморгувалося зеленоброво* [12, 53].

Видатний мовознавець С. Єрмоленко для характеристики індивідуального стилю поета найдоречнішим вважає слово “шаленство” [2, 246]. У своїй праці “Вогнистий, спраглий “добридень!” Івана Драча” дослідниця звертає увагу на використання поетом зорових та конкретно-чуттєвих асоціативних образів, які “хімерно переплітаються в метафорах із кількеступневими семантичними зв’язками, де співіснують виражені в лексичному ряді тексту ознаки людини (*перса, серце, стан*) і рослини (*терпкі морозні грона, шурхітливий падолист*), щоб несподівано перетнутися в метафорі загадці (*аристократка з репаном корінням*) і продовжити усі переплетення на рівні ускладненої традиційної метафори *роса-кров*” [2, 247]. Також досліджує мовознавець епітети Івана Драча, які, на її думку, “підпорядковуються названому вище принципіві “шаленства”, буйства фантазії, де колористика межує, перехрещується із звуковими, дотиковими, запаховими відчуттями, де над усім панує внутрішньо-психологічне наповнення семантики означального слова” [2, 249]. С. Єрмоленко пише про повтори, які поет використовує в поезії, від звукокомплексів до лексем і словосполучень, і зауважує, що вони пов’язані “з нанизуванням та нагнітанням певної ознаки” [2, 251].

Звертає увагу мовознавець на лексему *тиша*, яка є однією з улюблених авторових образів, наводить приклади її використання в різних контекстах та вважає, що Іван Драч “показує широку амплітуду значень поетичного слова – від конкретності, предметності і відповідних відчуттів до узагальнення, формування логічно-понятійних зв’язків, витворення власне символічного значення слова” [2, 253].

Дослідниця також зазначає, що поряд з широким використанням наукових термінів, понять, “не зважаючи на “планетарну” орієнтованість, на безберегу жадобу пізнання, що веде поета до розширення словника” [2, 253] поет “закорінений у реалії “білохатого маленького села” [2, 254]. У поезії Івана Драча помітні народнорозмовні інтонації, за якими відчувається “й філософський роздум, і доброзичлива іронія, й всепроникний біль за людину” [2, 254], він використовує не лише назви українських реалій (побут, звичаї), а й питомі українські слова – прислівники, частки, прийменникові сполуки, які характерні синтаксичними формами.

Згадує мовознавець і відомий Драчевий образ крил, який “пронизує словесну творчість на рівні окремих лексем типу *крилато, крилатий, розкрилити*, синтаксичних конструкцій (*крила розкрилити; крило до крила – буде в пісні крило!*), цілих текстів, де слово виростає до символічного змісту, як у згаданій новорічній баладі “Крила” [2, 255].

Новотвори поета, парафрази з'являються у нього “не як лінгвістична гра, бо за ними постає різнобарвний простір української природи і буття в ньому українців” [2, 256]. Ще однією індивідуальною ознакою поета є присвячення цілих віршів окремим словам, які й стали “відправним пунктом для виникнення поетичних образів, далеких від лінгвістичних образів (“Балада про скипень”, “Ніколи”)” [2, 256].

Лексика на означення кольору відіграє помітну стилістичну роль у поезії Івана Драча, саме тому й досліджувала це питання Л. Пустовіт. У праці “Семантика кольору у І. Драча і Б. Олійника” вона порівнювала використання ними кольорів у своїх поезіях, та ми зосередимо свою увагу на поезію Івана Драча. Дослідниця зазначає, що особливе семантико-стилістичне навантаження припадає в його поезії на кольори *чорний, білий, золотий і сивий*. Так, прикметник *чорний* часто виступає як синонім до понять “*тривожний*”, “*урочистий*”, “*величний*”, тобто “метафорично вживаний прикметник *чорний* може передавати не тільки негативний емоційний зміст, а й вказувати на інтенсифікацію позитивно сприйманої оцінки” [7, 258].

Прикметник *сивий* і співвідносні з ним дієслова набули стилістичного забарвлення поетичного означення та “виступають як прямі назви кольору (*відтінки сірого, сіро-білого*) і як переносні назви емоційно-оцінного змісту, а також для вираження значень “*давній*”, “*дорогий*”, “*тривожний*”, “*сумний*”: *сива земля, материнська сивизна, сивий жайвір*” [7, 259].

А от *синю* гаму кольорів (прикметники *синій, голубий, блакитний*) Іван Драч активно використовує як у прямому, так і переносному значенні. Наприклад, у словосполученнях *сині гори, очі дихають синню* присутня вказівка на конкретний реальний колір. Нейтралізація ролі кольору відбувається в поетичних метафорах “коли прикметник *синій* поєднується з абстрактними іменниками або з тими поняттями, які не асоціюються з синім кольором” [7, 260]. Так “традиційна поетична метафора *сон голубий* нейтралізує значення кольору, передаючи загальний зміст “*красивий, казковий сон*” [7, 260].

Л. Михайлюк досліджувала стилістичні функції повтору в поезії Івана Драча на основі збірки “До джерел”. Зробивши її аналіз та підрахувавши повтори, вона зазначає, що в кількісному вираженні вони розташовані в такій послідовності: іменники, займенники, сполучники, дієслова, частки, прислівники, прикметники, вигуки, числівники. Вона вважає, що “основна стилістична функція повтору – художнє увиразнення мови, посилення її експресивно-зображувальних властивостей” [5, 15], “повтор не тільки підкреслює смисловий, а й емоційний момент” [5, 16].

Велика кількість праць про Івана Драча написана А. Ткаченком, зокрема статті (“А буде світ, яким його складем...”, “В серці плавають лебеді”, “Художнику немає скутих норм” та ін.), монографії (“Поетичний світ Івана Драча”, “Художній світ Івана Драча”, “Іван Драч – поет, кінодраматург, політик”, “Іван Драч”), дисертація (“Індивідуальний стиль: феноменологія/типологія; динаміка/статика (на матеріалі творчості українських поетів 60-90-х років ХХ ст.)”) У своєму дослідженні автор ставить собі за мету теоретично осмислити і структурно впорядкувати понятійно-категоріальний комплекс, пов'язаний із термінами стиль та індивідуальний художній стиль (ідіостиль), і на цій основі розглянути бінарні опозиції феноменології/типології, статичності/динаміки на різних рівнях стильової парадигми/синтагматики, взаємодії загальних та індивідуальних естетичних систем [10, 2]. Він відзначає основні риси художнього почерку Івана Драча: “буйна метафоричність, свіжість світосприйняття, гіперболізація максималістськи загострених почуттів і думань, жага опанування й переплавлення у тиглі власної творчості найяскравіших здобутків світової культури, космізм і “заземленість”, романтична “баладність” і буденна